

Michał HEJBUDZKI*

Zakaz praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową jako reguła kontraktowa przy zawieraniu umów z rolnikami

1. Wprowadzenie

Fundamentem wolnorynkowej gospodarki opartej na swobodzie działalności gospodarczej i regułach konkurencji jest zasada swobody umów. Jej istnienie i zakres stosowania, określony w danym systemie prawa, stanowi papierek lakmusowy gospodarki rynkowej i jest refleksem aktualnych stosunków politycznych, gospodarczych i społecznych panujących w państwie. W żadnym porządku prawnym wymieniona zasada nie została wywyższona do rangi absolutu. Zarazem jednak prawodawstwo szeregu krajów zostało wyposażone w instrumenty prawne, których zadaniem jest ochrona swobody kontraktowej przed czynnikami, które w dłuższej perspektywie ją deformują, czyniąc w istocie iluzorycznym i pustym normatywie zapisem prawnym. Jurydyczne zakotwiczenie takich figur prawnych zarówno znajduje się w obszarze prawa prywatnego, jak też w coraz większej skali przybiera postać rozwiązań z zakresu prawa publicznego. Zarysowana tendencja jest wyrazem postrzegania roli państwa jako organizatora porządku i strażnika interesów wszystkich uczestników stosunków prawnych, również tych o charakterze biznesowym. Poza tym wynika z przeświadczenia, że siła gospodarcza niektórych podmiotów jest tak znacząca, że w istocie tylko państwo poprzez swoje organy jest w stanie podjąć się budowy określonego modelu wza-

* Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, e-mail: michalhejbudzki@wp.pl.

jemnych relacji pomiędzy przedsiębiorcami. Ma on polegać na realnym umożliwieniu słabszym ekonomicznie przedsiębiorcom obrony swoich interesów przed sytuacjami patologicznymi, w których zmuszeni byłiby do zawierania kontraktów pod presją.

Istniejące w warunkach polskich instrumentarium prawne¹ w odniesieniu do segmentu obejmującego wytwarzanie i handel produktami rolnymi i spożywczymi zostało przez ustawodawcę uznane za niewystarczające, co było siłą sprawczą podjęcia prac legislacyjnych² zwieńczonych uchwaleniem w dniu 15 grudnia 2016 r. ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi³, która weszła w życie z dniem 12 lipca 2017 r. (dalej: ustawa z 2016 r.). Zawarte w niej regulacje otwierają nowy etap w stosunkach gospodarczych, zaś wielowątkowość i złożoność poruszanych w niej zagadnień stały się inspiracją do licznych wypowiedzi przedstawicieli doktryny zarówno jeszcze w okresie *vacatio legis*⁴, jak też w trakcie jej obowiązywania⁵.

¹ M.in. art. 5, art. 82–86, art. 353¹, art. 388 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j.: Dz.U. z 2018 r., poz. 1025 z późn. zm.; art. 18 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (dalej: u.z.n.k.), t.j.: Dz.U. z 2018 r., poz. 419; art. 5, art. 6, art. 10 ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, t.j.: Dz.U. z 2016 r., poz. 684 z późn. zm.

² Projekt ustawy o zwalczaniu nieuczciwych praktyk rynkowych przedsiębiorców zajmujących się obrotem produktami spożywczymi lub rolnymi wobec dostawców (Druk Sejmowy VII, nr 3604), nad którym prace na szczelnie sejmowym trwały w okresie 25.05.2015 r. – 29.09.2015 r. z krytyczną oceną zawartą w: J. Affre, P. Skoźbowski, *Analiza problemów związanych z regulacją relacji pomiędzy dostawcami produktów spożywczych i rolnych a sieciami handlowymi na podstawie rozwiązań zaproponowanych w projekcie ustawy PSL*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2015, nr 8, s. 106–107.

³ Dz.U. z 2016 r., poz. 67 z późn. zm.

⁴ Zob. m.in. A. Jurkowska-Gomułka, *Prezes UOKiK jako organ właściwy w sprawach praktyk nieuczciwego wykorzystania przewagi kontraktowej – uwagi krytyczne*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 1, s. 8 i n.; M. Zaremba, *Ochrona małych i średnich przedsiębiorców przed eksploatacją ze strony dużych podmiotów rynkowych (B2B)*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 1, s. 20 i n.; K. Manteuffel, M. Piaskowski, *Relacja klauzuli generalnej do przykładowego katalogu nieuczciwych praktyk w ustawie o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 1, s. 35 i n.; M. Salitra, *Analiza wybranych regulacji wprowadzonych ustawą o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi – jakie zmiany w polskim prawie?*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 1, s. 126 i n.; W. Łyszczarz, *Zwalczanie nadużywania przewagi kontraktowej w handlu detalicznym produktami spożywczymi w Niemczech – przegląd*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 1, s. 141 i n.; K. Kohutek, *Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi. Komentarz*, Lex 2017.

⁵ Zob. m.in. G. Koguciuk, *Zwalczanie nieuczciwych praktyk handlowych w ramach łańcucha dostaw produktów rolno-spożywczych – rozwiązania prawne w Irlandii*, „Internetowy Kwartal-

Z intencją przyświecającą rozważaniom zawartym w niniejszym opracowaniu związane są dwie kwestie o zasadniczym znaczeniu. Pierwsza z nich dotyczy normatywnego wymiaru pojęcia praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową. Stały się one centralnym punktem, na którym została oparta cała konstrukcja poszczególnych rozwiązań zawartych w ustawie z 2016 r., a ponadto stanowią dodatkowy wyznacznik, który musi być uwzględniany przy kształtowaniu stosunków obligacyjnych w sektorze rolno-spożywczym, co uzasadnia poświęcenie im szczególnej uwagi. Drugi aspekt dociekań dotyczy oceny dopuszczalności *de lege lata* powoływania się przez rolników na ochronę wynikającą z przepisów ustawy z 2016 r.

2. Kształtowanie się koncepcji nieuczciwych praktyk handlowych w łańcuchu dostaw żywności w prawie unijnym

Natura gospodarcza nieuczciwych praktyk rynkowych oraz charakter sektora rolno-spożywczego sprawiają, że nie sposób stosować do producentów rolnych norm ochronnych przewidzianych dla konsumentów⁶. Z tego względu dla rozważań dotyczących obu zasygnalizowanych zagadnień niezbędne jest przybliżenie kontekstu sytuacyjnego, w którym doszło do wykrystalizowania się normatywnej ochrony słabszych stron łańcucha dostaw żywności. Nakreślona przez Komisję Europejską wizja jednolitego rynku XXI w., także w obszarze sektora rolno-spożywczego, zakłada m.in. zapewnienie obywatelom korzyści w postaci niższych cen, jakości, różnorodności, przystępności cenowej i bezpieczeństwa towarów i usług, zaś małym i średnim przedsiębiorcom – stworzenie odpowiednich warun-

nik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6), s. 34 i n.; I. Szwedziak-Bork, *Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem, czyli o potrzebie uchwalenia ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6), s. 108 i n.

⁶ Zob. Dyrektywa 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („Dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych”), Dz.U. L 149 z 11 czerwca 2005 r., s. 22–39, ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, t.j.: Dz.U. z 2017 r., poz. 2070. Ponadto należy wskazać na bogaty dorobek orzecznictwa TSUE w zakresie przeciwdziałania nieuczciwym praktykom rynkowym; szerzej zob. D.E. Harasimiuk, *Analiza wyroków Trybunału Sprawiedliwości UE wydanych w 2013 r. dotyczących dyrektywy 2005/29/WE o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom handlowym*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2014, nr 4, s. 126–141.

ków⁷. W opozycji do tej koncepcji pozostaje zjawisko asymetrycznej pozycji przetargowej producentów rolnych i przetwórców w stosunku do pozostałych podmiotów w łańcuchu dostaw żywności, co znajduje odzwierciedlenie w treści zawieranych umów, w których np. wysokość marż bywa sztucznie kreowana w oderwaniu od ekonomicznego uzasadnienia⁸, albo w inny sposób dochodzi do niekorzystnego określenia sytuacji prawnej jednej ze stron⁹. Impulsem do zwrócenia na szczeblu unijnym szczególnej uwagi na główne czynniki zakłócające prawidłowe funkcjonowanie łańcucha dostaw żywności był stały od 2006 r. wzrost cen surowców rolnych¹⁰, który nasilił się w drugiej połowie 2007 r., osiągając apogeum na początku 2008 r.¹¹ Niepokojący był zwłaszcza fakt, że mimo spadku, począwszy od drugiego kwartału 2008 r., cen wielu towarów rolnych do poziomów porównywalnych do tych sprzed zwyżek cen, a nawet niższych, ceny producentów żywności oraz ceny konsumpcyjne utrzymywały tendencję wzrostową i zaczęły spadać dopiero w maju 2009 r. Tempo spadku cen producentów żywności i konsumpcyjnych cen żywności było jednak stosunkowo niskie w porównaniu z tempem spadku cen towarów rolnych. Ta rozbieżność reakcji negatywnie wpłynęła na łańcuch dostaw żywności, ponieważ z jednej strony uniemożliwiła konsumentom uzyskanie niższych cen, a z drugiej pomniejszyła udział producentów rolnych w strukturze dochodów ze sprzedaży żywności¹². Z uwagi na specyfikę sektora rolniczego, charakteryzującego się dużym rozproszeniem w porównaniu z innymi sektorami łańcucha żywnościowego, które są lepiej zorganizowane i dlatego posiadają większą siłę przetargową, dostrzeżono konieczność poprawy konkurencyjności sektora rolniczego i wzmocnienie jego udziału jakościowego w łańcuchu żywnościowym. Zauważono, że

⁷ Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Jednolity rynek Europy XXI wieku, COM/2007/0724.

⁸ Przykładem takich zjawisk są kartele, porozumienia podmiotów gospodarczych mające na celu obniżenie kosztów zakupu surowców do produkcji, porozumienia wertykalne związane z narzucaniem cen odsprzedaży, przymus jednomarkowości, porozumienia o wyłączności dostaw, sprzedaż wiązana, porozumienia o wyłączności dostaw.

⁹ Przewaga może pozostawać poza strukturą zawartej umowy np. oczekiwanie płatności z góry jako opłaty za rozpoczęcie negocjacji, opóźnienia płatności itp.

¹⁰ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Reakcja na kwestię wzrostu cen żywności, Wskazówki dotyczące działania na szczeblu UE, COM/2008/0321.

¹¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Ceny żywności w Europie, COM/2008/0821.

¹² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Poprawa funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w Europie, COM/2009/0591 oraz pkt 3.9 Opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie bardziej zrównoważonych systemów żywnościowych (opinia rozpoznawcza), Dz.U. C 303 z 19 sierpnia 2016 r., s. 64–72.

długoterminowe perspektywy dla rolnictwa nie poprawią się, jeżeli udział rolników w wartości dodanej, generowanej przez łańcuch dostaw żywności, będzie się nadal zmniejszać. Fakt ten szczególnie wymownie obrazują dane, z których wynika, że udział rolnictwa w łańcuchu dostaw żywności zmniejszył się znacząco z 29% w 2000 r. do 24% w 2005 r., podczas gdy w tym samym czasie zwiększył się udział przemysłu spożywczego, sektora handlu hurtowego oraz sektora dystrybucji¹³. W rezultacie została podjęta próba zbadania, a następnie usprawnienia funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w celu poprawy jego wydajności i konkurencyjności, a także przeciwdziałania nieoczekiwanym wzrostom cen żywności¹⁴. Zaproponowano, aby dla wzmocnienia pozycji producentów rolnych w łańcuchu tworzenia wartości, a także dla przeciwdziałania niestabilności cen i zbyt silnej pozycji rynkowej dużych sieci detalicznych, w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (dalej: WPR) stworzyć warunki prawne sprzyjające zarządzaniu przez rolników krótkimi i przejrzystymi łańcuchami dostaw żywności oraz przyjąć instrumenty koncentracji podaży i poprawy stosunków handlowych, którymi zarządzaliby bezpośrednio producenci rolni lub ich przedstawiciele¹⁵. Mimo wysuwanych sugestii wprowadzenia przepisów ramowych na szczeblu UE, ustalających ogólne zasady i odpowiednio uwzględniających specyfikę krajową i najlepsze praktyki w celu zakazania nieuczciwych praktyk handlowych w całym łańcuchu dostaw żywności¹⁶, do chwili obecnej materia objęta

¹³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów WPR do 2020 r.: sprostać wyzwaniom przyszłości związanym z żywnością, zasobami naturalnymi oraz aspektami terytorialnymi, COM/2010/ 0672.

¹⁴ M.in. Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające instrument umożliwiający szybkie reagowanie na gwałtowny wzrost cen żywności w krajach rozwijających się, COM/2008/0450 końcowy – COD 2008/0149; Decyzja Komisji z dnia 28 kwietnia 2008 r. ustanawiająca Grupę Wysokiego Szczebla ds. Konkurencyjności Przemysłu Rolno-Spożywczego, Dz.U. L 120 z dnia 7 maja 2008 r., s. 15–16; Decyzja Komisji z dnia 30 lipca 2010 r. ustanawiająca Forum Wysokiego Szczebla do spraw Poprawy Funkcjonowania Łańcucha Dostaw Żywności, Dz.U. C 210 z dnia 3 sierpnia 2010 r., s. 4–5; Decyzja Komisji z dnia 19 grudnia 2012 r. zmieniająca decyzję Komisji z dnia 30 lipca 2010 r. w odniesieniu do jej stosowania oraz do składu Forum Wysokiego Szczebla do spraw Poprawy Funkcjonowania Łańcucha Dostaw Żywności, Dz.U. C 396 z dnia 21 grudnia 2012 r., s. 17; Decyzja Komisji z dnia 1 czerwca 2015 r. powołująca Forum Wysokiego Szczebla do spraw Poprawy Funkcjonowania Łańcucha Dostaw Żywności, Dz.U. C 179 z dnia 2 czerwca 2015 r., s. 3–6.

¹⁵ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: „WPR do 2020 r.: sprostać wyzwaniom przyszłości związanym z żywnością, zasobami naturalnymi oraz aspektami terytorialnymi” COM(2010) 672 wersja ostateczna, Dz.U. C 132 z dnia 3 maja 2011 r., s. 63–70.

¹⁶ Pkt 31 Rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 7 czerwca 2016 r. w sprawie nieuczciwych praktyk handlowych w łańcuchu dostaw żywności (2015/2065(INI)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0250+0+DOC+XML+V0//PL> (dostęp: 30.01.2018).

ustawą z 2016 r. nie doczekała się działań regulacyjnych na poziomie UE. Nie określono też jednolitego rozwiązania problemu nieuczciwych praktyk handlowych i porzeczano na zachęcaniu zainteresowanych podmiotów i państw członkowskich do rozwiązania problemu nieuczciwych praktyk handlowych w odpowiedni i proporcjonalny sposób z uwzględnieniem uwarunkowań krajowych i najlepszych praktyk¹⁷, w tym podjęto inicjatywę dotyczącą łańcucha dostaw, tj. dobrowolne ramy stosowania zasad dobrej praktyki¹⁸. Mimo to prowadzone działania okazały się niewystarczające do rozwiązania przedstawionego problemu¹⁹.

3. Praktyki nieuczciwie wykorzystujące przewagę kontraktową

Przechodząc na grunt polskiego obszaru normatywnego, na wstępie wypada dostrzec, że stosownie do regulacji zawartych w rozdziale 2 ustawy z 2016 r. zakazane jest nieuczciwe wykorzystywanie przewagi kontraktowej nabywcy względem dostawcy oraz dostawcy względem nabywcy²⁰. Pojęcie przewagi kontraktowej zostało zdefiniowane w art. 7 ustawy z 2016 r. Ramy niniejszego opracowania, a także jego cel pozwalają jedynie na wskazanie najbardziej kluczowych zagadnień wiążących się z tym pojęciem.

Przede wszystkim warto zauważyć, że immanentny związek przepisów ustawy z 2016 r. z prawem unijnym oraz ich jurydyczna geneza zakotwi-

¹⁷ Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Zwalczanie nieuczciwych praktyk handlowych w ramach łańcucha dostaw produktów spożywczych, realizowanych między przedsiębiorstwami, COM/2014/0472.

¹⁸ Poszczególne przedsiębiorstwa mogą przystąpić do inicjatywy dotyczącej łańcucha dostaw, jeżeli przestrzegają zasad dobrej praktyki. W ramach inicjatywy dotyczącej łańcucha dostaw spory między podmiotami gospodarczymi mogą być rozstrzygane w drodze mediacji lub postępowania polubownego. W celu zapobiegania nieuczciwym praktykom handlowym inicjatywa dotycząca łańcucha dostaw koncentruje się na wymogach organizacyjnych na poziomie przedsiębiorstwa obejmujących szkolenia pracowników i uczestnictwo w mechanizmach rozwiązywania sporów. Naruszenia tych wymogów organizacyjnych mogą prowadzić do wykluczenia przedsiębiorstwa z inicjatywy dotyczącej łańcucha dostaw. Inicjatywa dotycząca łańcucha dostaw nie przewiduje jednak żadnych innych rodzajów sankcji. Zob. Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące nieuczciwych praktyk handlowych w ramach łańcucha dostaw produktów spożywczych, realizowanych między przedsiębiorstwami, COM(2016) 32 final, <http://www.supplychaininitiative.eu/> (dostęp: 30.01.2018).

¹⁹ Pkt 1 Rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 7 czerwca 2016 r. w sprawie nieuczciwych praktyk handlowych w łańcuchu dostaw żywności (2015/2065(INI)).

²⁰ Szerzej na temat zakresu podmiotowego ustawy z 2016 r. zob. M. Namysłowska, [w:] M. Namysłowska, A. Piszcz, *Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 13–14.

czona w regulacjach *soft law* UE skłaniają do przyjęcia poglądu, że pojęcie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową co do zasady nawiązuje do zjawisk określonych w prawie unijnym jako nieuczciwe praktyki handlowe²¹. Jednakże zarówno wzajemne relacje tych dwóch terminów²², jak też powiązania pomiędzy klauzulą generalną wyrażoną w art. 7 ust. 2 ustawy z 2016 r. a przykładowym katalogiem zakazanych praktyk zawartych w art. 7 ust. 3 ustawy z 2016 r. pozostają sporne i niejasne²³.

Na czoło wysuwa się kwestia warunków koniecznych do uznania, że wystąpiła przewaga kontraktowa. Art. 7 ust. 1 ustawy z 2016 r. wprowadza trzy przesłanki, tj. po pierwsze – dla dostawcy nie istnieją wystarczające możliwości zbycia produktów rolnych lub spożywczych, po drugie – dla dostawcy nie istnieją faktyczne możliwości zbycia produktów

²¹ Jako przykłady takich praktyk należy wymienić: nieuczciwe przeniesienie ryzyka handlowego; niejasne lub nieprecyzyjne warunki umów; jednostronne zmiany postanowień umowy, w tym warunków cenowych z mocą wsteczną; niższą jakość produktów bądź informacje dla konsumentów bez komunikacji, konsultacji czy porozumienia z kupującymi; partycypowanie w kosztach promocji i marketingu; opóźnione płatności; opłaty za wprowadzenie oferty lub opłaty lojalnościowe; opłaty za umieszczanie towarów w dobrze widocznych miejscach w sklepach; narzucanie zwrotów niewykorzystanych lub niesprzedanych produktów; wykorzystywanie nadmiernie szczegółowych specyfikacji produktów w celu odmowy przyjmowania dostaw lub obniżania ceny kupna; nacisk na obniżanie cen; pobieranie opłat za fikcyjne usługi; anulowanie zamówień i obniżanie prognozowanych wielkości w ostatniej chwili; groźenie wycofaniem produktów z oferty; stałe opłaty pobierane od dostawców za pozostawanie na liście dostawców (opłaty za pozostanie) – zob. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące nieuczciwych praktyk handlowych w ramach łańcucha dostaw produktów spożywczych, realizowanych między przedsiębiorstwami (COM(2016) 32 final), Dz.U. C 34 z dnia 2 lutego 2017 r., s. 130–139 – a ponadto domaganie się zapłaty za towary lub usługi, które nie przedstawiają żadnej wartości dla jednej ze stron umowy; pobieranie opłat za fikcyjne usługi; przenoszenie kosztów transportu i magazynowania na dostawców; uniemożliwianie partnerom handlowym zaopatrywania się w innych państwach członkowskich (terytorialne ograniczenia dostaw), zob. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 7 czerwca 2016 r. w sprawie nieuczciwych praktyk handlowych w łańcuchu dostaw żywności (2015/2065(INI)); A. Bolecki, *Nieuczciwe wykorzystywanie przewagi kontraktowej przez sieci handlowe względem dostawców żywności – przykłady praktyk potencjalnie zakazanych*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6), s. 61–74.

²² Za utożsamieniem tych pojęć opowiada się M. Zaremba, *op. cit.*, s. 31. Należy jednak zauważyć, że regulator unijny konsekwentnie posługuje się terminem nieuczciwych praktyk handlowych, których treść opiera na czterech głównych założeniach, tj.: 1) jedna strona nie powinna bezpodstawnie i nieuczciwie przenosić swoich kosztów ani ryzyka działalności gospodarczej na drugą stronę; 2) jedna strona nie powinna zwracać się do drugiej strony o korzyści ani świadczenia jakiegokolwiek rodzaju bez wykonania usługi związanej z daną korzyścią lub świadczeniem; 3) jedna strona nie powinna dokonywać jednostronnych zmian w umowie ani zmian umowy z mocą wsteczną, chyba że umowa wyraźnie pozwala na takie zmiany na uczciwych warunkach; 4) nie powinno mieć miejsca nieuczciwe rozwiązanie stosunku umownego ani nieuzasadnione zagrożenie rozwiązaniem stosunku umownego, zob. Komunikat..., COM/2014/0472.

²³ K. Manteuffel, M. Piaskowski, *op. cit.*, s. 37 i n.

rolnych lub spożywczych do innych nabywców²⁴, i po trzecie – występuje znaczna dysproporcja w potencjale ekonomicznym na korzyść nabywcy. Spójniki „i”, a także „oraz” zdają się sugerować, że są to przesłanki kumulatywne. Oznacza to, że brak którejkolwiek z nich dyskwalifikuje daną praktykę jako nieuczciwie naruszającą przewagę kontraktową. Do tak skonstruowanego rozwiązania należy się odnieść krytycznie. Literalna wykładnia prowadzi do wniosku, że jednoczesne spełnienie tych przesłanek wystąpi w wyjątkowych przypadkach. Z reguły występujący w roli dostawcy rolnik będzie miał faktyczną możliwość zbycia swoich produktów, chociażby za bezcen, innej stronie, aniżeli tej wykorzystującej swoją przewagę kontraktową. Oczywiście wiele może zmienić praktyka orzecznicza, jeżeli określi pojęcie „faktycznej możliwości zbycia” jako zbycia po uczciwej cenie, która będzie nie tylko odzwierciedlała faktycznie poniesione wydatki w procesie produkcji rolnej, ale także zapewni odpowiedni zysk rolnikowi. Wydaje się jednak, że sygnalizowane wątpliwości powinny zostać rozwiązane już na etapie prac legislacyjnych. Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że samo tylko istnienie przewagi kontraktowej jest niewystarczające do uruchomienia środków ochrony przewidzianej w ustawie z 2016 r. Niezbędne w tym celu jest wykorzystanie przez kontrahenta tej przewagi, przy czym istotne jest, aby nastąpiło to w sposób nieuczciwy²⁵. Do tego zaś konieczne jest kumulatywne spełnienie się dwóch przesłanek z art. 7 ust. 2 ustawy z 2016 r., tj. sprzeczność z dobrymi obyczajami i zagrożenie istotnemu interesowi drugiej strony albo naruszanie takiego interesu²⁶. Tak restrykcyjne obwarowania mogą rodzić obawy, że kwalifikacja określonych praktyk jako tych z art. 6 i 7 ustawy z 2016 r. może przybrać charakter wyjątkowy.

Poza tym praktyczny wymiar właściwej kwalifikacji stosowanych praktyk będzie miał znaczenie w procesie subsumpcji, albowiem zgodnie z art. 4 ustawy z 2016 r. ochrona przed nieuczciwym wykorzystywaniem przewagi kontraktowej przewidziana w ustawie nie wyłącza ochrony wynikającej z innych ustaw, w szczególności z przepisów o u.z.n.k. Możliwe zatem będą sytuacje, w których *in casu* stan faktyczny będzie wymagał

²⁴ Szerzej zob. A. Staszek, M. Mroczek, *Przesłanki stwierdzenia przewagi kontraktowej w praktyce nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6), s. 47–52.

²⁵ P. Adamczewski, *100 dni obowiązywania ustawy o przewadze kontraktowej*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6), s. 10; M. Roszak, B. Turno, *Przewaga kontraktowa dostawców lub nabywców towarów i jej nieuczciwe wykorzystywanie w regulacjach niemieckich i francuskich – wskazówki dla polskiej praktyki i ustawodawcy?*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6), s. 25.

²⁶ M. Salitra, *op. cit.*, s. 134–135.

rozważenia stosowania różnych podstaw odpowiedzialności, prowadzenia postępowań według odmiennych procedur, opartych na odrębnych przesłankach materialnoprawnych. Przykładowo, niejednokrotnie praktyki ujęte w art. 7 ust. 3 pkt 3 i 4 ustawy z 2016 r. będą wyczerpywały znamiona czynu nieuczciwej konkurencji, o których stanowi art. 3 ust. 1 u.z.n.k. Warto też zauważyć, że wskazana w art. 7 ust. 3 pkt. 3 ustawy z 2016 r. praktyka nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej polegająca na uzależnianiu zawarcia lub kontynuowania umowy od przyjęcia lub spełnienia przez jedną ze stron innego świadczenia, niemającego rzeczowego ani zwyczajowego związku z przedmiotem umowy, wydaje się jednocześnie spełniać znamiona nadużywania pozycji dominującej, polegającego na uzależnianiu zawarcia umowy od przyjęcia lub spełnienia przez drugą stronę innego świadczenia, niemającego rzeczowego ani zwyczajowego związku z przedmiotem umowy, o którym stanowi art. 9 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów²⁷. Pewną wskazówką w takich sytuacjach może się okazać konstatacja, że pojęcie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową należy wiązać z subiektywnym, prywatnym interesem strony, a nie z jakimkolwiek obiektywnym, rynkowym elementem²⁸.

Osobnego rozważenia wymaga zagadnienie, czy proces weryfikacji praktyk jako nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową został oparty także na kryterium podmiotowym. Istota zagadnienia sprowadza się do właściwego zdekodowania treści normy zawartej w art. 3 ustawy z 2016 r. Wydaje się, że w tym przypadku możliwe jest wyróżnienie dwóch stanowisk. Według pierwszego z nich zawarte w art. 3 ustawy z 2016 r. przypadki wyłączające stosowanie przepisów tej ustawy nie wykluczają możliwości zakwalifikowania poszczególnych praktyk jako nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową, aczkolwiek z wyłączeniem stosowania publicznoprawnej procedury ochronnej przewidzianej w tej ustawie. Skutek ustalenia, że w opisanej sytuacji doszło do wykreowania praktyk nieuczciwie naruszających przewagę kontraktową, mógłby okazać się pomocny w poszukiwaniu ochrony prawnej na gruncie innych ustaw²⁹. Odmienna wykładnia wynika ze stanowiska zakładającego, że pojęcie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową jest ściśle związane z regulacjami ustawy z 2016 r. Skoro zatem przepisów tej ustawy nie stosuje się do sytuacji określonych art. 3,

²⁷ T.j.: Dz.U. z 2017 r., poz. 229 z późn. zm. (dalej: u.o.k.k.); K. Kohutek, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, *Komentarz do art. 4*.

²⁸ A. Jurkowska-Gomułka, *op. cit.*, s. 16.

²⁹ Zob. akty prawne wymienione w przypisie 1.

to w konsekwencji nie mają przymiotu praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową praktyki stosowane w przypadkach wskazanych w tym przepisie. Poza tym argumentem wspierającym ten pogląd jest literalna wykładnia art. 3 ustawy z 2016 r., który wyłącza stosowanie wszystkich przepisów ustawy, a zatem także tych, które wprost traktują o praktykach nieuczciwie naruszających przewagę kontraktową.

Analogicznie do powyższych rozważań należy odnieść się do wyłączeń przedmiotowych zawartych w art. 2 ustawy z 2016 r., zgodnie z którym ustawę stosuje się wyłącznie do umów nabycia produktów rolnych lub spożywczych. Jednakże nawet w przypadku, gdy chodzi o umowy nabycia produktów rolnych lub spożywczych, to przepisów ustawy z 2016 r. nie stosuje się do dostaw bezpośrednich – w rozumieniu ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia³⁰ – zawieranych między nabywcami tych produktów a ich dostawcami, jeżeli: 1) łączna wartość obrotów między nimi w roku wszczęcia postępowania w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową lub w którymkolwiek z 2 lat poprzedzających rok wszczęcia postępowania nie przekracza 50 000 zł oraz 2) obrót, o którym mowa w art. 33 ust. 1, nabywcy albo dostawcy, który stosował praktykę nieuczciwie wykorzystującą przewagę kontraktową, a w przypadku gdy należy on do grupy kapitałowej w rozumieniu art. 4 pkt 14 u.o.k.k. obrót tej grupy, w roku poprzedzającym rok wszczęcia postępowania, o którym mowa w pkt 1, nie przekracza 100 000 000 zł. Przeanalizowanie tej kwestii może doprowadzić do polaryzacji stanowisk w doktrynie. Mianowicie można bronić tezy, że występowanie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową możliwe jest także w umowach nabycia innych kategorii dóbr aniżeli produkty rolne lub spożywcze, a także w umowach dostawy takich produktów w sytuacjach, w których art. 2 wyłącza zastosowanie ustawy z 2016 r. Konsekwencją takiego poglądu byłoby wprawdzie wyłączenie stosowania procedury przewidzianej ustawą z 2016 r., ale możliwe byłoby powoływanie się na przesłanki materialnoprawne określające cechy takich praktyk po to, aby wzmocnić sytuację prawną w postępowaniu prowadzonym na podstawie przepisów innych ustaw. Zarazem jednak nie sposób nie zauważyć, że termin praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową związany jest z regulacjami zawartymi w ustawie z 2016 r. Ponadto treść art. 2 ustawy z 2016 r. nie budzi wątpliwości, że przepisy tej ustawy stosuje się do sytuacji unormowanych w jej rozdziale 2. Konstatacja ta zdaje się prowadzić do wniosku,

³⁰ T.j.: Dz.U. z 2017 r., poz. 149 z późn. zm.

że wyłączone jest stosowanie pojęcia praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową do sytuacji nieobjętych przepisami ustawy z 2016 r.

4. Rolnik jako przedsiębiorca w rozumieniu ustawy z 2016 r.

Ze względu na specyfikę działalność rolnicza kwalifikowana jest jako odrębny sektor gospodarki. Silne powiązanie produkcji rolnej z warunkami przyrody oraz duża rola elementu losowości powodują, że działalność rolnicza wymyka się ze schematycznych ram działalności gospodarczej. Konstatacja ta znalazła wyraz także na gruncie przyjętych rozwiązań normatywnych, które w odniesieniu do działalności rolniczej przewidują szczególne regulacje, odmienne od tych zarezerwowanych dla przedsiębiorców. Mimo to ewolucja od prawa rolnego tradycyjnego w kierunku prawa rolnego nowoczesnego³¹ doprowadziła do pojawienia się nowego spojrzenia na rolnika i jego działalność. Zarówno w doktrynie³², jak też w judykaturze³³ stopniowo utorował sobie drogę pogląd o zasadności postrzegania rolnika, przynajmniej na gruncie prawa prywatnego, jako przedsiębiorcy ze wszystkimi tego konsekwencjami prawnymi i procesowymi.

Przepisy ustawy z 2016 r. nie odnoszą się wprost do rolników. Ustawodawca, definiując w art. 5 pkt 4 ustawy z 2016 r. pojęcie przedsiębiorcy, posłużył się techniką odesłania do art. 4 pkt 1 u.o.k.k.³⁴, który z kolei odsyła w tym zakresie do przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców³⁵. Wątpliwości rodzi treść art. 6 ust. 1 u.p.pr., zgodnie z którym przepisów u.p.pr. nie stosuje się m.in. do działalności

³¹ R. Budzinowski, *Zmiany prawa rolnego. Tendencje rozwoju*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, z. 2, s. 154 i n.

³² Zob. m.in. R. Budzinowski, *Status prawny rolnika jako przedsiębiorcy (Zagadnienia wybrane)*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, z. 3, s. 111 i n.; A. Szymecka, *Rolnik to też przedsiębiorca – zagadnienia prawne*, [w:] *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich, gospodarki żywnościowej i rolnictwa*, red. K. Duczkowska-Małysz, A. Szymecka, Warszawa 2009, s. 105; M. Pietraszewski, *Czy rolnik indywidualny jest przedsiębiorcą w świetle kodeksu cywilnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2010, nr 4, s. 48 i n.; J.P. Naworski, *Status prawny rolnika indywidualnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2012, nr 10, s. 11 i n.

³³ M.in. wyrok SN z dnia 3 października 2014 r., V CSK 630/13, OSNC 2015, nr 7–8, poz. 96; uchwała SN z dnia 26 lutego 2015 r., III CZP 108/14, OSNC 2016, nr 1, poz. 2; wyrok SA w Katowicach z dnia 22 września 2016 r., I ACa 314/16, Lex nr 2115420.

³⁴ J. Olszewski, *Pojęcie „przedsiębiorca” w świetle ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, z. 4, s. 69 i n.

³⁵ Dz.U. z 2018 r. poz. 646 (dalej: u.p.pr.).

wytwórczej w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego, a także wynajmowania przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów. Godzi się jednak zauważyć, że dokonane w tym przepisie wyłączenie nie przesądza, że prowadzenie gospodarstwa rolnego nie jest działalnością gospodarczą, lecz jedynie, że działalność ta nie podlega określonej w art. 1 tej ustawy regulacji w zakresie podejmowania, wykonywania i zakończenia działalności gospodarczej. Zatem prowadzenie gospodarstwa rolnego nie wymaga wpisu do rejestru przedsiębiorców czy do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, zaś zakończenie nie podlega wykreśleniu, nie podlega również innym rygorom wynikającym z przepisów u.p.pr. Działalność wytwórcza w rolnictwie natomiast mieści się w definicji działalności gospodarczej, określonej w art. 3 u.p.pr. Przepis ten charakteryzuje działalność gospodarczą jako zarobkową oraz wykonywaną w sposób zorganizowany i ciągły. Cechy te ma prowadzenie gospodarstwa rolnego, które nie różni się od wykonywania innej indywidualnej działalności zawodowej. Zatem wprowadzenie rozróżnienia pomiędzy prowadzeniem gospodarstwa rolnego a działalnością gospodarczą, skoro charakteryzują się one tymi samymi cechami (mają charakter zarobkowy, zorganizowany i ciągły), nie ma uzasadnienia z uwagi na art. 6 u.p.pr. Przewidziane w art. 6 u.p.pr. wyłączenie zatem nie może prowadzić do wniosku, że działalność wytwórcza w rolnictwie nie jest działalnością gospodarczą, o której mowa w art. 3 u.p.pr., lecz jedynie, że działalność ta nie podlega reżimowi tej ustawy. Sposób ujęcia przepisów u.p.pr., polegający na tym, że najpierw w art. 3 określa się, co jest działalnością gospodarczą, a następnie w art. 6 stanowi się, że przepisów tej ustawy nie stosuje się do działalności wymienionej w tym artykule, wyraźnie wskazuje na to, że działalność wytwórcza w rolnictwie (prowadzenie gospodarstwa rolnego) jest działalnością gospodarczą w rozumieniu art. 3 u.p.pr., jednakże do tej działalności nie stosuje się pozostałych jej przepisów. Zatem prowadzenie gospodarstwa rolnego, charakteryzujące się przymiotami wskazanymi w art. 3 u.p.pr., jest prowadzeniem działalności gospodarczej³⁶. W konsekwencji rolnik wykonujący we własnym imieniu tak określoną działalność gospodarczą jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 4 u.p.pr.³⁷, a co za tym idzie rów-

³⁶ M.in. uchwała NSA z dnia 2 kwietnia 2007 r., II OPS 1/07, ONSAiWSA 2007, nr 3, poz. 62; wyrok NSA z dnia 29 sierpnia 2007 r., II OSK 1618/06, Lex nr 364703.

³⁷ Taki pogląd na gruncie m.in. art. 2, 3, 4 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, t.j.: Dz.U. z 2015 r., poz. 584 z późn. zm., przyjął SN w wyroku z dnia 3 października 2014 r., V CSK 630/13, OSNC 2015, nr 7–8, poz. 96.

niez w świetle przepisów u.o.k.k.³⁸, a w rezultacie także na gruncie przepisów ustawy z 2016 r.

5. Podsumowanie

Począwszy od lat 90. XX w. łańcuch dostaw B2B produktów spożywczych uległ znacznym zmianom pod wpływem czynników gospodarczych, społecznych i demograficznych. Zwiększona koncentracja i integracja pionowa w UE spowodowała zmiany strukturalne tego łańcucha. Pojawiły się różnego rodzaju stowarzyszenia międzynarodowe detalistów dokonujące zakupów na dużą skalę, które dzięki dysponowaniu większą siłą nabywczą dążą do wykorzystania tej cechy przy zamówieniach. Potwierdzeniem tego faktu jest m.in. okoliczność, że w UE 15 sieci handlowych kontroluje 77% rynku produktów spożywczych³⁹. Czynniki te mogą w pewnych przypadkach prowadzić do nieuczciwych praktyk handlowych w stosunkach panujących na wszystkich etapach łańcucha dostaw B2B produktów spożywczych.

W odpowiedzi na zachodzące przemiany polski ustawodawca stworzył szczególną regulację dotyczącą przeciwdziałania nieuczciwemu wykorzystaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi. Implikacją tego jest wprowadzenie do obrotu prawnego nowego pojęcia praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową. W założeniu ma ono stanowić jeden z wyznaczników prowadzenia działalności gospodarczej w obszarze wymiany handlowej produktami rolnymi i spożywczymi. Kierunek przyjętych w Polsce rozwiązań inspirowany był wypowiedziami prawodawcy unijnego, który, dostrzegając złożoność relacji oraz specyfikę obrotu taką kategorią dóbr, podejmował działania, skutkujące powstaniem licznych aktów prawa unijnego zaliczanych do *soft law*.

Prima facie mogłoby się wydawać, że zakaz wykorzystywania przewagi kontraktowej ogranicza swobodę kontraktowania. Obraz ten byłby jednak niepełny bez uwzględnienia specyfiki branży rolno-spożywczej, któ-

³⁸ Wyrok Sądu Antymonopolowego z dnia 6 kwietnia 1994 r., XVII Amr 52/93, Lex nr 11045; E. Modzelewska-Wąchal, *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Warszawa 2002, s. 29–30; E. Kosiński, *Rolnictwo a publicznoprawna ochrona konkurencji w wybranych systemach prawnych (cz. 1)*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2005, nr 1–2, s. 199–200; K. Kohutek, *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz do art. 4*, [w:] K. Kohutek, M. Sieradzka, *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Lex 2014; E. Stawicki, [w:] *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz do art. 4*, red. A. Stawicki, E. Stawicki, wyd. 2, Lex 2016.

³⁹ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie reformy wspólnej polityki rolnej w 2013 r. (opinia z inicjatywy własnej), Dz.U. C 354 z dnia 28 grudnia 2010, s. 35–42.

rej istota wyraża się w produkcji towarów charakteryzujących się określonym terminem przydatności do spożycia, co nie występuje zazwyczaj w innych sektorach. To z kolei obciąża producentów i przetwórców żywności koniecznością zbycia swoich produktów w stosunkowo krótkim czasie. Presja ta powoduje, że muszą się oni często godzić na szczególnie niekorzystne dla nich warunki oferowane przez nabywców po to, aby zapewnić sobie chociażby minimalne środki na dalsze funkcjonowanie gospodarstwa czy też małego przedsiębiorstwa⁴⁰. Okoliczności te nakazują odrzucić pogląd o pozostawieniu kwestii proporcji udziału beneficjentów łańcucha wartości wyłącznie regułom rynkowym opartym na założeniach liberalizmu gospodarczego⁴¹. Dlatego omawianą instytucję należy postrzegać w kategoriach instrumentu wsparcia zasady swobody umów. Dążenie do zapewnienia stronom równowagi kontraktowej, obejmującej także stadium przed zawarciem umowy, trzeba uznać za niezbędny warunek do zapewnienia rzeczywistej, a nie tylko normatywnie wyrażonej zasady swobody umów. Faktyczna możliwość negocjowania postanowień umowy stanowi podstawę czerpania korzyści z zawarcia kontraktu przez obie strony.

Już powyższy wywód uzasadnia pogląd, że ocena dopuszczalności powoływania się przez rolników na ochronę wynikającą z przepisów ustawy z 2016 r. powinna być dokonywana przez pryzmat unijnych trendów. Przytoczone regulacje prawa unijnego pozwalają jednoznacznie stwierdzić, że z ekonomicznego i normatywnego punktu widzenia łańcuch dostaw żywności obejmuje trzy istotne sektory gospodarki rozpatrywanej w skali zarówno europejskiej, jak też poszczególnych krajów, a mianowicie rolnictwo, przetwórstwo spożywcze oraz dystrybucję. Od strony podmiotowej łańcuch ten tworzy mozaikę jednostek, które przybierają różne formy organizacyjno-prawne. Są to przede wszystkim rolnicy, przetwórcy żywności, handlowcy, hurtownicy i detaliści. Wynika z tego, że rolnicy stanowią istotny element łańcucha dostaw w sektorze rolno-spożywczym, są jego pierwszym i nieodzownym ogniwem. Na szczeblu instytucji unijnych powszechnie znana jest niezwykle istotna rola, jaką odgrywa w gospodarce europejskiej łańcuch dostaw żywności, który tworzą rolnicy, przemysł i handel⁴², co stanowiło inspirację do pod-

⁴⁰ Druk Sejmu VIII, nr 790.

⁴¹ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie reformy wspólnej polityki rolnej w 2013 r. (opinia z inicjatywy własnej), Dz.U. C 354 z dnia 28 grudnia 2010, s. 35–42.

⁴² Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „Poprawa funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w Europie” COM/2009/591 wersja ostateczna, Dz.U. C 48 z dnia 15 lutego 2011, s. 145–149.

jęcia działań normatywnych. Eliminacja rolników spod reżimu ochrony przewidzianej w ustawie z 15 grudnia 2016 r. mogłaby stworzyć zagrożenie dla ich ekonomicznej egzystencji, a w szerszej perspektywie być potraktowana jako zagrożenie bezpieczeństwa żywnościowego⁴³. W tym stanie rzeczy trudno byłoby znaleźć racjonalne argumenty uzasadniające pogląd, że wolą unijnego, a w ślad za nim krajowego ustawodawcy, byłoby wyłączenie rolników spod zakresu regulacji ustawy z 2016 r. Do identycznych wniosków prowadzą rezultaty wykładni lingwistycznej i systemowej przeprowadzonej na bazie regulacji polskich.

Niewątpliwie zatem przepisy ustawy z 2016 r. wprowadzają ochronę także dla rolników. Uzasadnionym jest również pogląd o tym, że pojęcie praktyk nieuczciwie naruszających przewagę kontraktową znajdzie zastosowanie do tych umów z udziałem rolników, które dotyczą produktów rolnych, wówczas gdy nie zachodzą wyłączenia z art. 2 i 3 ustawy z 2016 r. Otwartym natomiast pozostaje pytanie o dopuszczalność powoływania się przez rolnika na praktyki nieuczciwie naruszające przewagę kontraktową w tych sytuacjach, gdy znajdują zastosowanie wyłączenia przewidziane w art. 2 i 3 ustawy z 2016 r. Wydaje się, że względ na potrzeby stosowania szerokiej ochrony prawnej rolników jako zwykle najsłabszego ogniwa w łańcuchu dostaw żywności, a także względy funkcjonalne i celowościowe unormowań wprowadzonych ustawą z 2016 r. oraz względ na unijne regulacje każą się opowiedzieć za taką dopuszczalnością. Implikacją spełnienia się materialnoprawnych przesłanek praktyk nieuczciwie naruszających przewagę kontraktową nie będzie wprowadzenie uruchomienie mechanizmów przewidzianych w ustawie z 2016 r., lecz polepszenie sytuacji prawnej rolnika, który zechce skorzystać z ochrony przewidzianej przepisami innych ustaw. W tym innym postępowaniu praktyki takie nie będą oceniane jako praktyki *stricto* nieuczciwie wykorzystujące przewagę kontraktową, ale jako praktyki o zbliżonym do nich charakterze.

Powyższe rozważania skłaniają do konkluzji, że zakaz praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową należy postrzegać w kategorii nowej, nie do końca jeszcze wykrystalizowanej, reguły kontraktowej⁴⁴

⁴³ Szerzej na temat podejścia instytucji UE do kwestii niezależności i bezpieczeństwa żywnościowego zob. m.in. Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego – Unijne zasady ramowe dotyczące wsparcia krajów rozwijających się w zakresie wyzwań związanych z bezpieczeństwem żywnościowym, COM/2010/127; Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie reformy wspólnej polityki rolnej w 2013 r. (opinia z inicjatywy własnej), Dz.U. C 354 z dnia 28 grudnia 2010, s. 35–42; Opinia Komitetu Regionów „WPR do 2020 r.: sprostanie wyzwaniom przyszłości związanym z żywnością, zasobami naturalnymi oraz aspektami terytorialnymi”, Dz.U. C 192 z dnia 1 lipca 2011, s. 20–27.

⁴⁴ Przykładem zastosowania regulacji zawartych w ustawie z 2016 r. jest Decyzja Prezesa UOKiK nr RBG – 3/2018 z dnia 5 marca 2018 r., Znak: RBG-440-01/18/PS, <https://uokik.gov.pl/download.php?plik=21260> (dostęp: 28.05.2018).

obowiązującej przy zawieraniu określonych w ustawie z 2016 r. umów także z rolnikami.

Bibliografia

Akty prawne

- Decyzja Komisji z dnia 1 czerwca 2015 r. powołująca Forum Wysokiego Szczebla do spraw Poprawy Funkcjonowania Łańcucha Dostaw Żywności, Dz.U. C 179 z dnia 2 czerwca 2015, s. 3–6.
- Decyzja Komisji z dnia 19 grudnia 2012 r. zmieniająca decyzję Komisji z 30 lipca 2010 r. w odniesieniu do jej stosowania oraz do składu Forum Wysokiego Szczebla do spraw Poprawy Funkcjonowania Łańcucha Dostaw Żywności, Dz.U. C 396 z dnia 21 grudnia 2012, s. 17.
- Decyzja Komisji z dnia 28 kwietnia 2008 r. ustanawiająca Grupę Wysokiego Szczebla ds. Konkurencyjności Przemysłu Rolno-Spożywczego, Dz.U. L 120 z dnia 7 maja 2008, s. 15–16.
- Decyzja Komisji z dnia 30 lipca 2010 r. ustanawiająca Forum Wysokiego Szczebla do spraw Poprawy Funkcjonowania Łańcucha Dostaw Żywności, Dz.U. C 210 z dnia 3 sierpnia 2010, s. 4–5.
- Dyrektywa 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („Dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych”), Dz.U. L 149 z dnia 11 czerwca 2005, s. 22–39.
- Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Jednolity rynek Europy XXI wieku, COM/2007/0724.
- Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Zwalczenie nieuczciwych praktyk handlowych w ramach łańcucha dostaw produktów spożywczych, realizowanych między przedsiębiorstwami, COM/2014/0472.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Reakcja na kwestię wzrostu cen żywności, Wskazówki dotyczące działania na szczeblu UE, COM/2008/0321.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Ceny żywności w Europie, COM/2008/0821.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Poprawa funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w Europie, COM/2009/0591.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów WPR do 2020 r.: sprostać wyzwaniom przyszłości związanym z żywnością, zasobami naturalnymi oraz aspektami terytorialnymi, COM/2010/0672.
- Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego – Unijne zasady ramowe dotyczące wsparcia krajów rozwijających się w zakresie wyzwań związanych z bezpieczeństwem żywnościowym, COM/2010/127.
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące nieuczciwych praktyk handlowych w ramach łańcucha dostaw produktów spożywczych, realizowanych między przedsiębiorstwami [COM(2016) 32 final], Dz.U. C 34 z dnia 2 lutego 2017, s. 130–139.
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie bardziej zrównoważonych systemów żywnościowych (opinia rozpoznawcza), Dz.U. C 303 z dnia 19 sierpnia 2016, s. 64–72.

- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „Poprawa funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w Europie” COM/2009/ 591 wersja ostateczna, Dz.U. C 48 z dnia 15 lutego 2011, s. 145–149.
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: „WPR do 2020 r.: sprostac wyzwaniom przyszłości związanym z żywnością, zasobami naturalnymi oraz aspektami terytorialnymi” COM(2010) 672 wersja ostateczna, Dz.U. C 132 z dnia 3 maja 2011, s. 63–70.
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie reformy wspólnej polityki rolnej w 2013 r. (opinia z inicjatywy własnej), Dz.U. C 354 z dnia 28 grudnia 2010, s. 35–42.
- Opinia Komitetu Regionów „WPR do 2020 r.: sprostac wyzwaniom przyszłości związanym z żywnością, zasobami naturalnymi oraz aspektami terytorialnymi”, Dz.U. C 192 z dnia 1 lipca 2011, s. 20–27.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 7 czerwca 2016 r. w sprawie nieuczciwych praktyk handlowych w łańcuchu dostaw żywności (2015/2065(INI)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0250+0+DOC+XML+V0//PL> (dostęp: 30.01.2018).
- Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące nieuczciwych praktyk handlowych w ramach łańcucha dostaw produktów spożywczych, realizowanych między przedsiębiorstwami, COM(2016) 32 final, <http://www.supplychaininitiative.eu/> (dostęp: 30.01.2018).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j.: Dz.U. z 2018 r., poz. 1025 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, t.j.: Dz.U. z 2018 r., poz. 419.
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, t.j.: Dz.U. z 2015 r., poz. 584 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia, t.j.: Dz.U. z 2017 r., poz. 149 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, t.j.: Dz.U. z 2017 r., poz. 229 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, t.j.: Dz.U. z 2017 r., poz. 2070.
- Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, t.j.: Dz.U. z 2016 r., poz. 684 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi, Dz.U. z 2016 r., poz. 67 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, Dz.U. z 2018 r., poz. 646.

Orzecznictwo

- Uchwała NSA z dnia 2 kwietnia 2007 r., II OPS 1/07, ONSAiWSA 2007, nr 3, poz. 62.
- Uchwała SN z dnia 26 lutego 2015 r., III CZP 108/14, OSNC 2016, nr 1, poz. 2.
- Wyrok NSA z dnia 29 sierpnia 2007 r., II OSK 1618/06, Lex nr 364703.
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 22 września 2016 r., I ACa 314/16, Lex nr 2115420.
- Wyrok Sądu Antymonopolowego z dnia 6 kwietnia 1994 r., XVII Amr 52/93, Lex nr 11045.
- Wyrok SN z dnia 3 października 2014 r., V CSK 630/13, OSNC 2015, nr 7–8, poz. 96.

Opracowania

- Adamczewski P., *100 dni obowiązywania ustawy o przewadze kontraktowej*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6).

- Affre J., Skołubowicz P., *Analiza problemów związanych z regulacją relacji pomiędzy dostawcami produktów spożywczych i rolnych a sieciami handlowymi na podstawie rozwiązań zaproponowanych w projekcie ustawy PSL*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2015, nr 8.
- Bolecki A., *Nieuczciwe wykorzystywanie przewagi kontraktowej przez sieci handlowe względem dostawców żywności – przykłady praktyk potencjalnie zakazanych*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6).
- Budzinowski R., *Status prawny rolnika jako przedsiębiorcy (Zagadnienia wybrane)*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, z. 3.
- Budzinowski R., *Zmiany prawa rolnego. Tendencje rozwoju*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, z. 2.
- Harasimiuk D.E., *Analiza wyroków Trybunału Sprawiedliwości UE wydanych w 2013 r. dotyczących dyrektywy 2005/29/WE o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom handlowym*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2014, nr 4.
- Jurkowska-Gomułka A., *Prezes UOKiK jako organ właściwy w sprawach praktyk nieuczciwego wykorzystania przewagi kontraktowej – uwagi krytyczne*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 1.
- Koguciuk G., *Zwalczanie nieuczciwych praktyk handlowych w ramach łańcucha dostaw produktów rolno-spożywczych – rozwiązania prawne w Irlandii*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6).
- Kohutek K., *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz do art. 4* [w:] K. Kohutek, M. Sieradzka, *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Lex 2014.
- Kohutek K., *Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi. Komentarz*, Lex 2017.
- Kosiński E., *Rolnictwo a publicznoprawna ochrona konkurencji w wybranych systemach prawnych (cz. 1)*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2005, nr 1–2.
- Łyszczarz W., *Zwalczanie nadużywania przewagi kontraktowej w handlu detalicznym produktami spożywczymi w Niemczech – przegląd*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 1.
- Manteuffel K., Piaskowski M., *Relacja klauzuli generalnej do przykładowego katalogu nieuczciwych praktyk w ustawie o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 1.
- Modzelewska-Wąchal E., *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Warszawa 2002.
- Namysłowska M., [w:] M. Namysłowska, A. Piszcz, *Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Naworski J.P., *Status prawny rolnika indywidualnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2012, nr 10.
- Olszewski J., *Pojęcie „przedsiębiorca” w świetle ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, z. 4.
- Pietraszewski M., *Czy rolnik indywidualny jest przedsiębiorcą w świetle kodeksu cywilnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2010, nr 4.
- Roszak M., Turno B., *Przewaga kontraktowa dostawców lub nabywców towarów i jej nieuczciwe wykorzystywanie w regulacjach niemieckich i francuskich – wskazówki dla polskiej praktyki i ustawodawcy?*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6).
- Salitra M., *Analiza wybranych regulacji wprowadzonych ustawą o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi – jakie zmiany w polskim prawie?*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 1.

- Staszek A., Mroczek M., *Przesłanki stwierdzenia przewagi kontraktowej w praktyce nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6).
- Stawicki E., [w:] *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, red. A. Stawicki, E. Stawicki, wyd. 2, Lex 2016.
- Szwedziak-Bork I., *Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem, czyli o potrzebie uchwalenia ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczym*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 8 (6).
- Szymecka A., *Rolnik to też przedsiębiorca – zagadnienia prawne*, [w:] *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich, gospodarki żywnościowej i rolnictwa*, red. K. Duczkowska-Małysz, A. Szymecka, Warszawa 2009.
- Zaremba M., *Ochrona małych i średnich przedsiębiorców przed eksploatacją ze strony dużych podmiotów rynkowych (B2B)*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017, nr 1.

Materiały źródłowe

- Decyzja Prezesa UOKiK nr RBG – 3/2018 z dnia 5 marca 2018 r., Znak: RBG-440-01/18/PS.
Druk Sejmu VII, nr 3604.
Druk Sejmu VIII, nr 790.
Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające instrument umożliwiający szybkie reagowanie na gwałtowny wzrost cen żywności w krajach rozwijających się, COM/2008/0450 końcowy – COD 2008/0149.

Strony internetowe

- <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0250+0+DOC+XML+V0//PL> (dostęp: 30.01.2018)
- <http://www.supplychaininitiative.eu/> (dostęp: 30.01.2018)
- <https://uokik.gov.pl/download.php?plik=21260> (dostęp: 28.05.2018)

PROHIBITION OF PRACTICES UNFAIRLY USING CONTRACTUAL ADVANTAGE AS A CONTRACT RULE WHILE CONCLUDING CONTRACTS WITH FARMERS

Abstract: The existing legal instruments in the area of trade in agricultural and food products in Poland were considered by the Polish legislature to be insufficient, which was an impetus for legislative work finalized by the adoption of the act on counteracting the unfair use of contractual advantage in the trade in agricultural and food products on 15 December 2016. The purpose of the research described in the article was to determine the normative dimension of the concept of unfair use of contractual advantage and the assessment of admissibility *de lege lata* for farmers to rely on protection under the provisions of the aforementioned Act of 2016. The analyses have led to the conclusion that the ban on practices of unfair use of contractual advantage should be seen as a new, not yet crystallized, contract rule applicable to concluding contracts specified in this act, including contracts with farmers.

Keywords: CONTRACTUAL ADVANTAGE, THE PRINCIPLE OF FREEDOM OF CONTRACT, FREEDOM TO CONTRACT, AGRICULTURAL AND FOOD PRODUCTS, UNFAIR USE OF CONTRACTUAL ADVANTAGE, DISHONEST PRACTICES, FARMERS